

ИСАЕВА Р.У., Ж.Баласагын ат. КНУ, Бишкек, Кыргыз Республикасы,
e-mail: Rapia@mail.ru

ИСАЕВА Р.У., КНУ им.Ж.Баласагына, Бишкек, Кыргызская Республика,
ISAEVA R.U., Zh.N. Balasagyn KNU, Bishkek, Kyrgyz Republic

УНИВЕРСИТЕТТЕ БОЛОЧОК ФИЗИКА МУГАЛИМДЕРИН ДАЯРДООНУН ПСИХОДИДАКТИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ

ПСИХОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИКИ В УНИВЕРСИТЕТЕ

PSYHODIDACTIC BASES OF PREPARING FUTURE PHYSICS TEACHERS IN THE UNIVERSITY

Макалада болочок физика мугалимдерин даярдоонун психологиялык жана дидактикалык негиздери каралган. Физика мугалимдерин кесиптик жактан даярдоону эпизоддук түрдө эмес системалуу кароо керек. Мугалимдин жалпы кесиптик компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга багытталган даярдыктардын түрлөрү жана окулуучу дисциплиналардын, окутуунун формаларынын байланыштары көрсөтүлөт.

Өзөк сөздөр: даярдоо, болочок физика мугалими, даярдыктардын түрлөрү, система, методикалык даярдык, окутуунун формалары.

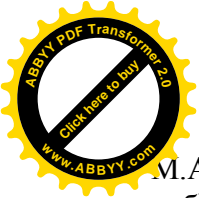
В статье рассматривается психолого-дидактические основы подготовки учителей физики. Надо рассматривать профессиональной подготовки учителей физики системно, а не эпизодически. Указывается виды подготовки направленные на формирование общих профессиональных компетентностей будущих учителей и связи изучаемых дисциплин, формы их обучения.

Ключевые слова: подготовка, будущий учитель физики, виды подготовки, система, методическая подготовка, формы обучения.

The article deals with the psychological and didactic foundations of the preparation of teachers of physics. It is necessary to consider the training of teachers of physics systemically, and not sporadically. Specifies the types of training aimed at the formation of common professional competencies of future teachers and communication disciplines, the form of their training.

Key words: training, future physics teacher, types of training, system, methodical training, forms of training

Азыркы кезде бардык өнүккөн өлкөлөрдө билим берүү системасын демократизациялоо жана гумандаштыруу, мазмунун жана формасын реформалоо иштери улантылып жатат. Ал эми билим берүүдө мугалимдик кадрларды даярдоо маселеси дайыма актуалдуу болуп келген жана боло берет. Педагогикалык илимдин тарыхынын бардык мезгилдеринде мугалимдерди даярдоо проблемалары көптөгөн окумуштуулардын жана алдыңкы коомчулуктун көңүлүнүн борборунда болгон жана эмгектеринде чагылдырылган. Мисалы, мугалимди даярдоонун илимий негизделген системасын түзүү, педагогикалык чеберчиликти өнүктүрүү, педагогикалык жөндөмдүүлүктөрдү калыптандыруу, мугалимдин инсандык касиеттерин калыптандыруунун жолдорун жана каражаттарын аныктоо, студенттердин кесиптик билгичтиктерин калыптандыруу, жогорку окуу жайларында окутуу процессин өркүндөтүү проблемаларын чечүүгө багытталган көрүнүктүү эмгектерди (О.А.Абдулина, С.И.Архангельский, З.А.Гришин, Ю.П.Азаров, Ф.Н.Гоноболин, В.Я.Ляудис,

М.А.Кудайкулов, Н.В.Кузьмина, В.А.Сластенин, Л.Ф.Спирин, А.В.Усова, А.И. Щербаков ж.б). белгилесек болот.

Өлкөбүздө болочок адистерди кесиптик-педагогикалык жактан даярдоо маселелеринде кыргызстандын окумуштуу-педагогдору (Ш.Алиев, Н.А.Асипова, Д.Б.Бабаев, Ж.У.Байсалов, И.Б.Бекбоев, Н.К.Дюшеева, Л.П.Кибардина, Э.Мамбетакунов, У.Э.Мамбетакунов, Н.О.Мааткеримов, А.С.Райымкулова, М.Р.Рахимова, Е.Е.Син, Т.М.Сияев, К.М.Төрөгелдиева ж.б. орчундуу салым киргизишкен.

Ал эми физика мугалимдерин даярдоо проблемасына да кыргыз окумуштуулары орчундуу көңүл буруп келишет (Койчуманов М., Бабаев Д., Аалиева Б., Жуманова М., Исаева Р.У.). Аталган изилдөөлөрдө физика мугалимин даярдоону бир системада эмес, эпидоддук түрдө карашкан. Алар болочок мугалимдердин айрым компетенттүүлүктөрүн калыптандыруунун маселелерин чечишкен.

Мазмуну татаал болгон мугалимдин ишмердүүлүгүнүн моделин түзүү үчүн педагогдор, психологдор, философдор, социологдор мугалимдин эмгегин изилдешип, көптөгөн күч аракеттерин жумшашты. Мындай моделди түзүү бардык адистиктер боюнча жогорку билимдүү мугалимдердин квалификациялык мүнөздөмөлөрүн иштеп чыгууну талап кылган.

Көрүнүктүү педагог В.А.Сластенин өзүнүн фундаменталдуу эмгектеринде мугалимдин кесиптик жактан калыптанышын илимий жактан негиздеген. *Kecun* деп жалпы жана атайын билим алуу процессинде, практикалык иштөө учурунда алынган жалпы жана атайын билимдерди, билгичтиктерди жана көндүмдөрдү талап кылган адамдын эмгек ишмердүүлүгүнүн түрү же теги катары түшүндүрүлөт. Ар бир кесиптин чегинде эмгек ишмердүүлүгүнүн өзгөчө мүнөзү менен айырмаланган адистиктер калыптанат.

Адисти калыптандыруу процессин башкаруу жана өзүн өзү башкаруу үчүн студент дагы, окутуучу дагы өз оюнда өзүнүн ишмердүүлүк максатына кайрылып турушу зарыл. Бул студент жогорку окуу жайында билимге ээ болуп жаткан убакытта калыптандырылуучу адистик касиеттердин мазмунун иштеп чыгуу зарылдыгы келип чыккан: 1) адис иштей турган реалдуу жагдайларды; 2) анын эмгек функцияларын; 3) билимдерине, билгичтиктерине жана көндүмдөрүнө коюлган талаптар ж.б. Ошентип адистин *моделин* же *профессиограммасын түзүү* проблемасы келип чыгат, башкача айтканда, мугалимдин кесиптик адистигинин *теориялык модели* катары анын *профессиограммасы* болуш керек деп эсептеген [1].

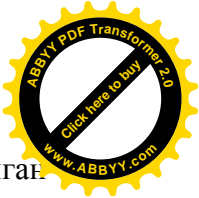
Мугалимдин инсандыгына коюлуучу бардык талаптарды топтогон документтин *теориялык модели профессиограмма болот* деген көз карашты биз дагы колдойбуз.

Мугалимди даярдоо проблемасын изилдөөдө профессиограммалык мамилени колдонуу бул жаңылык эмес. Азыркы убакытка чейин жалпы билим берүүчү мектептеги мугалимдердин профессиограммасын иштеп чыгууда педагогикалык илим бир кыйла тажрыйбаны топтогон.

Университетте физика мугалимдерин методикалык жактан даярдоону өркүндөтүү проблемасы менен байланышкан маселелер З.И.Ереминанын эмгегинде каралган. Ал педагогикалык ишмердүүлүктөрдүн түзүлүшү менен мазмунун изилдөөнүн негизинде болочок физика мугалимин даярдоонун максаттары жана милдеттерине жараша, университетте физика мугалимин даярдоо процессинде кайсы кесиптик билимдер, билгичтиктер жана көндүмдөр калыптандырылышы керектигин аныктаган [2].

Мугалимдерди даярдоо маселесинин теориясында анын ар кандай моделдери түзүлгөн. Алар социалдык-экономикалык өзгөрүүлөрдүн негизинде пайда болгон коомдук аң-сезимдин өзгөрүүлөрүнүн натыйжасында такталып, толукталып келгени белгилүү.

Э. Мамбетакунов мугалимдерди даярдоо проблемасы жана аны чечүүнүн жолдору жөнүндө көптөгөн илимий-методикалык эмгектеринде маанилүү сунуштар берилген. Ал эмгектеринде физика мугалимдерин даярдоонун бирдиктүү системасын түзүп, окутууну инсандын жөндөмүнө багыттап уюштуруунун гумандаштырылган моделин иштеп чыккан жана илимий жактан негиздеген. Тактап айтканда, ал мугалимдердин жалпы даярдыгынын системасы, анын ичинде мугалимдердин психодидактикалык жактан даярдыгынын

мазмунуна токтолуп, университетте *физика мугалимин даярдоонун моделин* сунуш кылган [3]. Анын мазмуну 1-сүрөттө көрсөтүлгөн. Ал физика мугалимдерин даярдоону система түрүндө карап, төмөнкү негизги компоненттерин көрсөткөн: социалдык-экономикалык, маданий даярдык; илимий теориялык даярдык; психолого-педагогикалык даярдык; кесиптик-технология-лык даярдык. Аларды башка адистиктер үчүн оңой эле которуп алууга болот.

Социалдык-экономикалык даярдык – бул ар бир жогорку илимге ээ боло турган адистин учурдагы коомдук-саясий, социалдык-экономикалык, маданияттык, этикалык, эстетикалык билимдерге ээ болушун камсыздайт.

Илимий теориялык даярдык – бул студенттин тандап алган адистиги боюнча тиешелүү болгон фундаменталдык билимдерге ээ кылууга багытталат. Бул даярдыкты болочоктогу физика мугалиминин кесиптик ишмердүүлүгүнө керектүү билимдердин көлөмү мүнөздөйт. Илимий теориялык даярдык адисти даярдоонун негизги өзөгүн түзөт. Биздин учурда физика боюнча теориялык, математикалык, табигый, экологиялык ж.б. билимдерге ээ кылуусу.

Албетте, болочок мугалимдер коомдо жашагандан кийин, кийинки иш аракеттери адамдар менен, тактап айтканда, өсүп-өнүгүп келе жаткан жаштар менен тыгыз байланышта болгондуктан, аларды *психолого-педагогикалык даярдыксыз* элестетүү мүмкүн эмес. Мында педагогиканын, психологиянын жалпы закон ченемдүүлүктөрү, билим берүүнүн тарыхы, учурдагы жетишкен-диктери, мамлекеттин, коомчулуктун мүчөлөрү болгон мектеп, үй-бүлө менен байланыштары жөнүндөгү жана келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүнө тиешелүү болгон билимдерге аталган даярдыкта ээ болушат.

Ал эми *кесиптик-технологиялык даярдыкта* буга чейин алган теориялык билимдерин түздөн түз иш практикасында пайдаланууга үйрөтөт. Эгерде студент жогоруда аталган даярдыктар боюнча эң жакшы билимдерге ээ болуп, бирок аларды ишке ашыруунун жолдорун (технологиясын, методикасын) билбесе, анда тандап алган кесипи менен иштөөгө даяр эмес болуп чыгат.

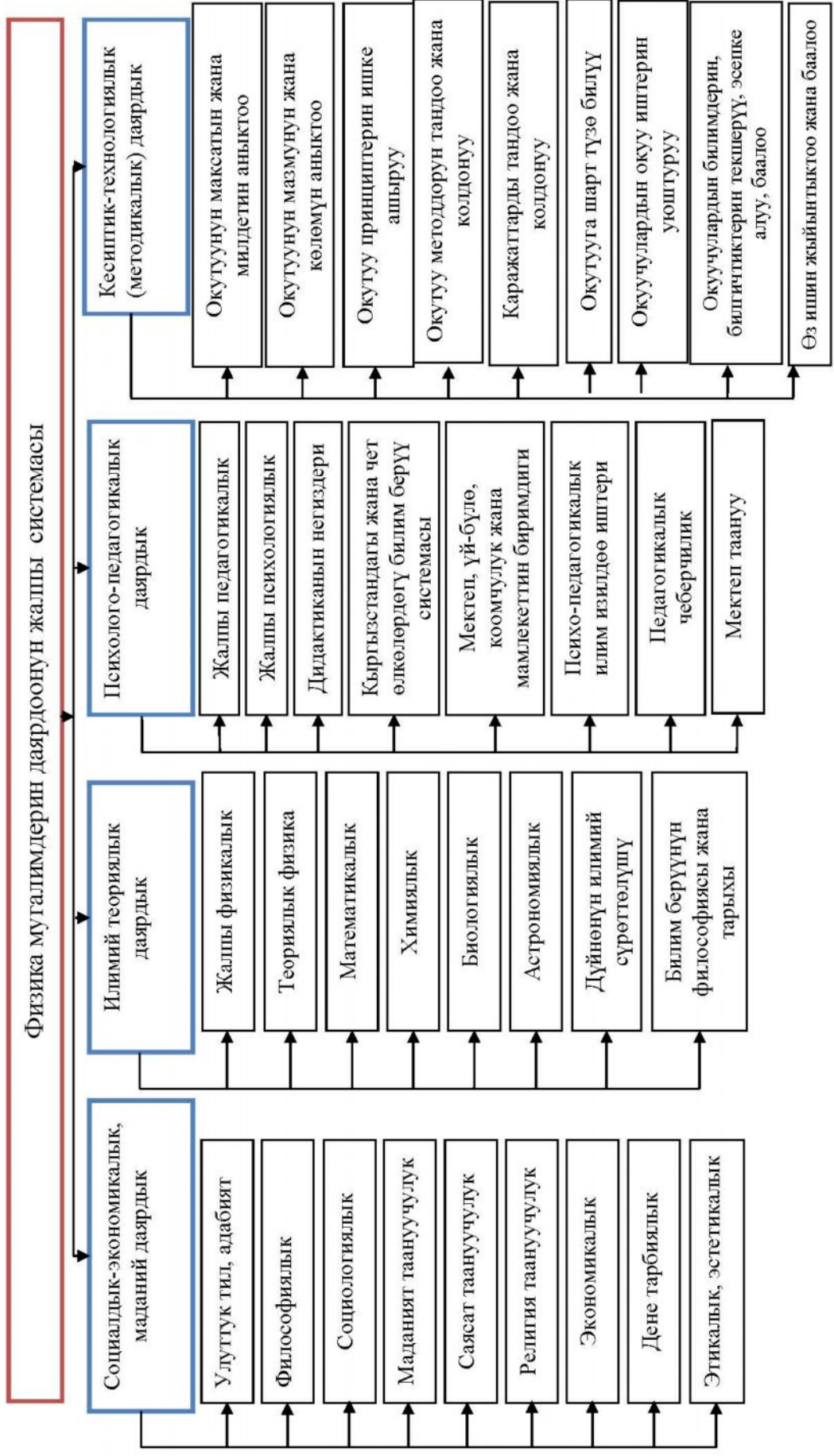
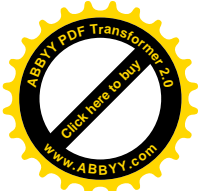
Э.Мамбетакунов сунуш кылган физика мугалимдерин даярдоо системасынан бизди бардыгынан мурда адисти кесиптик жана методикалык даярдоонун маселелери кызыктырат.

Белгилүү болгондой *кесиптик даярдык* «ишмердүүлүктүн аныкталган аймагында жумушту аткарууга мүмкүндүк берген атайын билимдердин, билгичтиктердин жана көндүмдөрдүн жыйындысы» [4, 223-б.]. Кесиптик даярдоо табигый илимий жана атайын дисциплиналарды үйрөнүү учурунда алынган жана андан аркы эмгек ишмердүүлүгүндө өркүндөтүлүүчү тиешелүү базалык билимдерди талап кылат. Кесиптик даярдоо өзү менен кошо кесиптик жөндөмдүүлүктөрдү (педагогикалык ишмердүүлүктүн түзүлүшүн чагылдырган жана анын ийгиликтүү аткарылышын камсыз кылган инсандын туруктуу касиеттери катары эсептелген жөндөмдүүлүктөр; илимий-педагогикалык ишмердүүлүккө болгон жөндөмдүүлүктөр, б.а. кесиптик ишмердүүлүктө чыгармачылыкты камсыз кылган психикалык сапаттардын жана касиеттердин жыйындысы) өнүктүрөт.

Методикалык даярдык болочок физика мугалиминин кесиптик даярдыгынын бир бөлүгү болуп кандайдыр бир өзгөчөлүккө ээ болот. Ал жогорку окуу жайларында билим алуусу менен бүтүрүүчүлөрдү күтүп жаткан өз алдынча ишмердүүлүктүн ортосундагы байланыштын тогоосу болуп эсептелет.

Жогоруда белгиленген физика мугалимдерин даярдоо системасында болочок мугалимдин методикалык даярдыгына өзгөчө көңүл буруу керек. Анткени, баардык даярдыктарды акырында методикалык даярдык жыйынтыктайт.

Методикалык даярдоо иши методологиядан, физикадан, педагогика менен психологиядан алынган билимдердин баарын сиңирип алып, аларды физиканы окутуу теориясына жана практикасына карата кайра карап чыгат, жөнгө салат, тереңдетет жана конкреттештирет. Ошондуктан методикалык даярдоого өзгөчө көңүл буруу зарылдыгын белгилейбиз [5].

1- сүрөт. Физика мугалимдерин даярдоонун жалпы системасы

Азыркы учурда Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин физика жана электроника факультетинде болочок физика мугалимдерин даярдоодо методикалык адистештирүүгө багытталган дисциплиналар жана анын формалары 2-сүрөттө келтирилди.

Биз университетте болочок физика мугалиминин методикалык даярдоонун 3-сүрөттө көрсөтүлгөндөй схемасын сунуш кылабыз. Болочок мугалимди даярдоо процессинде 510401 Физика адистиги боюнча физиканы окутуучу жогорку билимдүү адистин моделине ылайык «Физиканы окутуунун теориясы жана практикасы» курсуна жетектөөчү орун берилет. Анын программасында окутулуп жаткан курстун максаты, милдеттери аныкталат, дисциплинанын кыскача мазмуну берилет, окутуунун формалары, методдору менен каражаттары көрсөтүлөт, алардын жардамы менен окутуучу иштелип чыккан окутуунун технологиялары аркылуу студенттерге таасир этет. Башкача айтканда методикалык системанын бардык компоненттери бар, ал өз кезегинде жалпы методикалык системанын бөлүгү болуп эсептелет, системаны пайда кылуучу фактор (студент менен окутуучунун ортосундагы өз ара аракеттенүү) башка компоненттерине таасирин тийгизет [6].

Бирок, университеттерде физика мугалимдерин даярдоонун эффективдүүлүгүн жогорулатуу проблемасы азыркы күнгө чейин толук бойдон чечиле элек жана мындан аркы өркүндөтүүнү талап кылат. Азыркы учурда физика мугалимин даярдоого компетенттуу мамиле жасоо жана анын компетенциялык моделин иштеп чыгуу проблемасы актуалдуу болууда.

Биздин көз карашыбызда, университетте физика мугалимин даярдоону комплекстүү турдө караш керек деп эсептейбиз жана аны ишке ашыруунун үстүндө иштеп жатабыз.

Университетте мугалимдерди даярдоонун комплекстүү системасы, бул

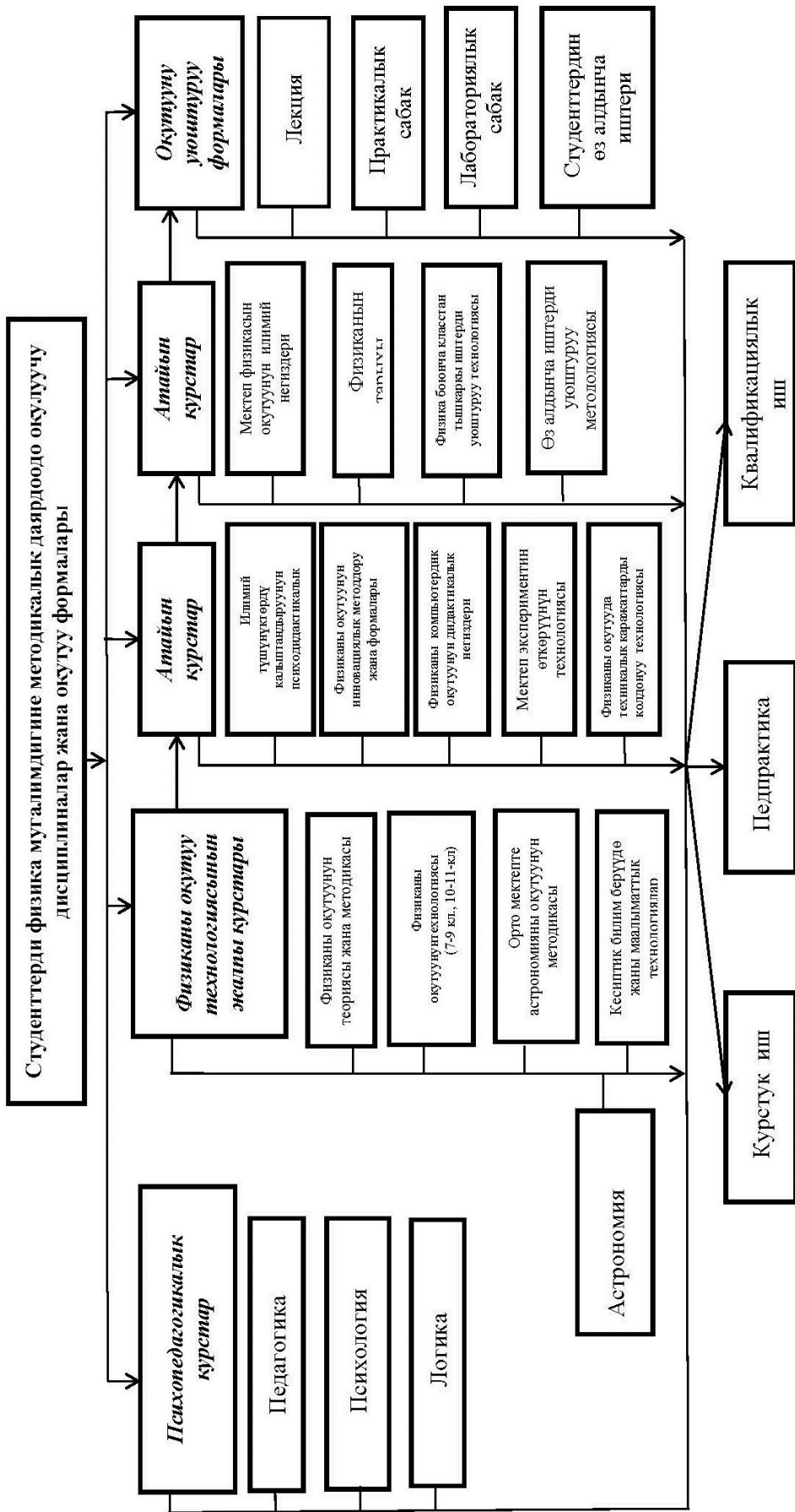
- жалпы педагогикалык даярдоо структурасынын фундаменталдык жана кесиптик түзүүчүлөрүнүн оптималдуу шайкеш келүүсү;
- баардык окулуучу дисциплиналардын кесипке багытталуусу;
- студенттердин окуу, окуу-изилдөөчүлүк, илимий-изилдөөчүлүк иштери боюнча мүмкүнчүлүктөрүн эске алуу;
- университеттик билим берүүнүн өзгөчөлүктөрүн эсепке алган окуу-методикалык комплекстер менен камсыз болуусу.

Окутуунун кесипке багытталуусу – бул мазмундук жана процессуалдук аспектилеринин биримдиги.

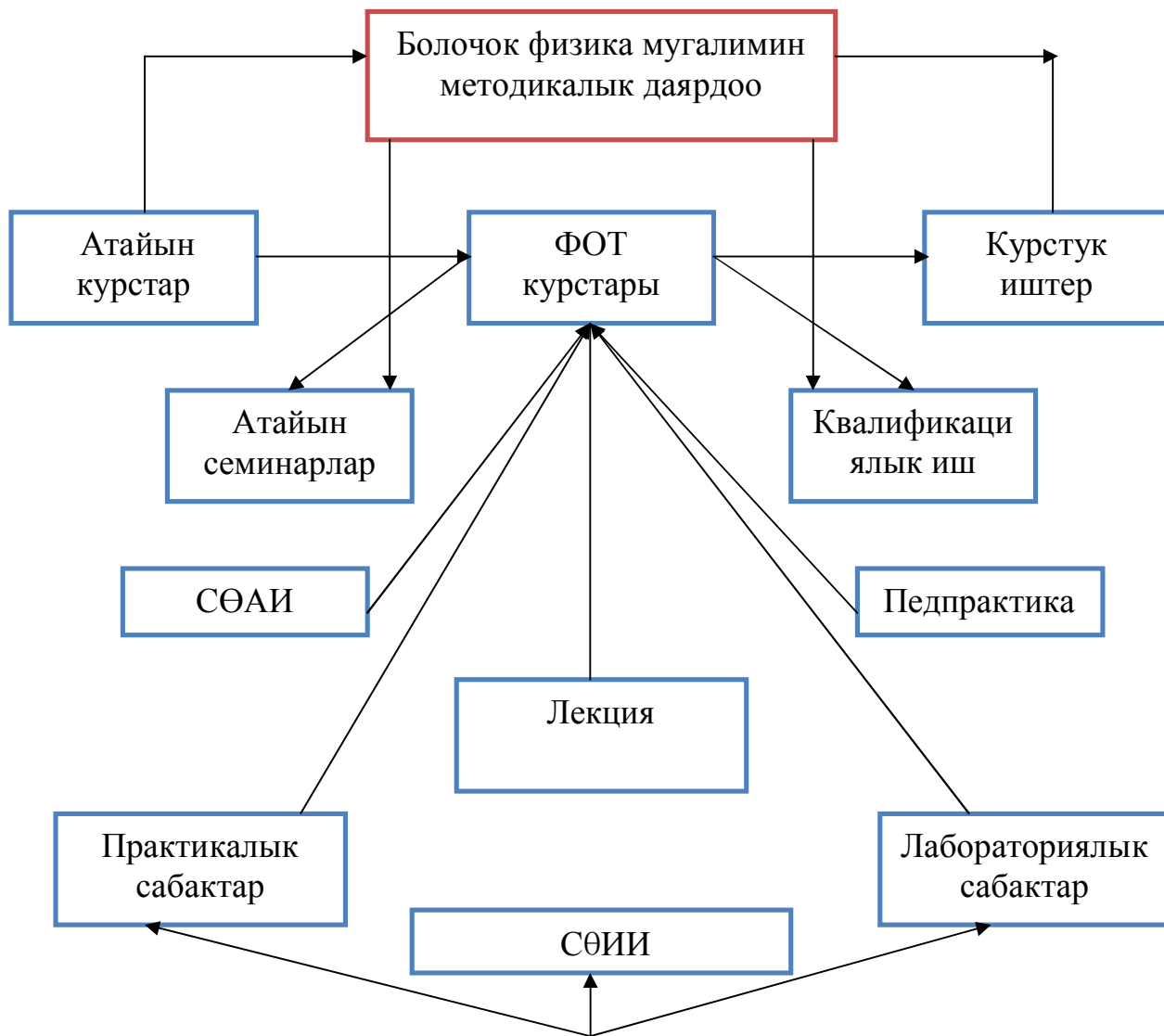
Мазмундук аспект – билим алуучулардын келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүн жана окутуунун прикладдык багытталуусун камтыган окутуунун мазмуну.

Процессуалдык аспект - студенттердин жалпы дисциплиналардан алган билимдерин келечектеги кесиптик практикасында колдоно алууга багытталган окутуунун комплекстүү технологиялары. Бул окутуунун технологияларын ишке ашырууда физика мугалимин даярдоо кафедрасы менен башка жалпы билим берүүчү кафедралардын координацияланган (бирдиктүү) иштерди алып баруусу негизги шарт болуп эсептелет.

Жыйынтыгында, университетте болочок мугалимдерди мазмундук - процессуалдык аспектилердин биримдигинде комплекстүү системада даярдоонун натыйжасында гана компетенттүү адистерди даярдоо жетише алабыз.

2 – сүрөт. Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин физика жана электроника факультетинде окутуучу психопедагогикалык курстар жана окутуу формалары

3- сүрөт. Физика мугалимин методикалык даярдоо системасы

Адабияттар тизмеси

1. Слостенин В.А. Профессионализм учителя как явление педагогической культуры [Текст] / В.А.Слостенин // Педагогическое образования и наука. – 2004. – № 5. – С. 4-15.
2. Еремина З.И. Пути совершенствования методической подготовки учителя физики в университете [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / З.И.Еремина. – Саранск, 1982. – 190 с.
3. Мамбетакунов, Э.М. Физика мугалимдерин даярдоонун учурдагы маселелери [Текст] / Э.М. Мамбетакунов // Ж. Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы. - Сер. 3. – Бишкек: 2003. – С. 11-15.
4. Российская педагогическая энциклопедия [Текст]: в 2 т. / гл. ред. В.В.Давыдов. – М.: Большая Российская энциклопедия, 1999.
5. Мамбетакунов, Э. Методическая подготовка учителя физики в университете [Текст] / Э.Мамбетакунов, Р.У.Исаева // Вестн. КНУ им.Ж.Баласагына. Сер. 3. – Бишкек, 2003. – С. 94-99.
6. Исаева Р.У. Мугалимдердин окуучулардын физикалык түшүнүнүктөрүн калыптандыруу компетенттүүлүктөрү [Текст]: Окуу куралы / Р.У.Исаева, Э. Мамбетакунов. – Бишкек: “Университет” басмаканасы, 2015. - 218 б.